

Az Istenért, a nemzetért – keresztény nemzeti populizmus

MIROSLAV KOCÚR
For God and Nation – Christian National Populism

32.019.5(437.6):28
27/28
322(437.6)

Keywords: Globalization, universalism and Christianity. National populism and Christian churches. Slovak Catholic hierarchy and some concrete causes (in the interwar Tiso's Slovak State and today). Celebrations of Constantin and Methodius and concrete double crosses. Nationalization vs. globalization.

Egyre szűkülő világunk megfigyelése a választott nézőponttól függően eltérő észleléseket hozhat és különböző eredményekre vezethet. Az ember saját megfigyeléseit hajlamos tematizálni és ezt követően magyarázni. Az egzakt tudományok, amelyek eszköze a viszonylag stabilan meghatározott módszertan, olyan lehetőségeket nyitnak, amelyek során a megfigyelések kísérletként ellenőrizhetők. Az ismeretek igazolása és cáfolata az egzakt tudományokban új ismereteket hoz, s ezek beépítésével a tudomány egy lépést tesz előre. Az életet új ismeretek gazdagítják, alkalmazásuk problémákat old meg, életet ment és javítja a kommunikációt.

A globalizáció és az univerzális értékek

A társadalomtudományoknak az egzakt tudományokkal összehasonlítva az én szemszögemből nézve van egy komoly gondjuk. Teológusként ezt egyenesen nagy hátrálynak látom. Az, hogy milyen mértékig tekinthető a teológia szabad tudománynak, bizonyos idő óta számomra fontos kérdésként merül fel. A teológia tárgya az ember viszonyának vizsgálata a mindenek feletti létformához, amelyet a keresztények Istennek neveznek.

Isten mint a teológiai vizsgálat tárgya azonban tudományos szempontból más társadalomtudományokkal szemben már magával a létevel is gondot okoz. A filozófia, a nyelvtudomány, a szociológia, a pedagógia, a jog – hogy csak néhányat említsek a társadalomtudományok közül – semmilyen gonddal nem küzdenek vizsgálódásuk tárgyának objektív létezését illetően. Meg tudunk állapodni abban, hogy e tárgy tanulmányozása ebben vagy abban a kultúrában elégséges vagy értelmes-e. Nem fedeztem fel semmilyen komoly tudományos vitában, hogy megkérdőjelezték volna a társadalomtudományok tárgyát mint olyat.

Egy tudományos vita keretében Istent mint a vizsgálódás tárgyát is megkérdőjelezzük. A darwini elmélet századik évében érdemes megfigyelni és nyíltan beismerni, hogy a teológia mint tudomány helyzete jelentős mértékben problematikusá vált éppen a tárgya miatt. De vajon miért is van ez így?

Isten léte elsősorban szubjektív és személyes vallásos hit kérdése. A közösen vallott identitás azonban, ahogy azt a szervezett vallások kínálják, ettől homlokegyenest eltér. A közösen vallott, vallásilag és felekezetiileg meghatározott identitás tárgyát képezik mindazon vélemények és elméletek, amelyek az így meghatározott közösségek tagjai részére bizonyos mértékű kötelmet jelentenek. A közösség képviseltjei révén az adott mértékű kötöttséget különböző módokon és eszközökkel kényszeríti ki. A közösségek különböző belső szervezettséget mutatnak. Azok a modellek, amelyeket a vallási közösségek önkormányzásukban érvényesítenek, ugyancsak eltérőek. Vizsgálatuk során az abszolutista monarchiáktól a vezérmodelleken keresztül egészen a különböző megosztott vezetési modellekig juthatunk. A szervezett vallások szívesebben nyilatkoznak előírásaikról és tagjaik kötelességeiről a mindennapokban, mint magáról az Istenről. Az ő léte a hívők közössége számára vallásos meggyőződésük és kulturális-erkölcsi implikációik megkérdőjelezhetetlen feltételét jelenti.

A vallási közösségek tekintetében azonban egy jellemzőjük viszonylag változatlan. A vallási közösség élén olyan valaki áll, aki a közösség szemében bizonyos mértékű, intézményesen vagy karizmatikusan megalapozott tekintéllyel rendelkezik, esetleg ezek különböző kombinációjával. Ez azt jelenti, hogy a vallási közösség önkormányzatában irracionális elemre, azaz vezérének isteni felhatalmazására támaszkodik.

Külsőleg a vallási alapú közösségek¹ egy polgári társadalomban semmiben sem különböznek más társadalmi szervezetektől, egyletektől vagy egyesületektől. Befelé azonban összeköti őket az istenségbe vetett természetfeletti hit.

Belső szabályzatuk közvetlenül a Bibliára vagy az egyháztörténet fontos személyiségeinek másodlagos vallási irodalomára vezethető vissza. Szervezeti funkciójukon túl ezek az előírások e közösségek tagjait erkölcsi tisztaságra és feddhetetlenségre vezetik. A pontosan meghatározott szankciók alapján a belső szabályzat különböző mértékben tartható be vagy kényszeríthető ki betartása. A jog kikényszeríthetősége azonban meglehetősen korlátozott. Még a legszigorúbb szankció – amely egyes esetekben akár a közösségből való kizárás is lehet –, sem jelent manapság olyan kényszerítő erőt, amely hasonló lenne, mint Giordano Bruno vagy Ján Hus mester idejében.

Az egyháztagságot a polgári társadalomban a tagok önkéntes és szabad elhatározásaként fogják fel. Az egyháztagok elsődleges szociális hálózata azonban jelentős mértékben kötődik a közös vallási meggyőződéshez. A vallásos hit erkölcsi síkja, amely az egyházba szerveződésből ered, illetve annak etikai következményei a tagok életére váratlan kihatással lehetnek. A vallási közösségek belső szabályzatát az állam tiszteletben tartja és semmilyen módon nem avatkozik bele még azon előírásaiba sem, amelyek a polgári törvényhozás szempontjából kirekesztő jellegűek.² Ezeket egyszerűen a vallási közösség belső előírásainak tartja, amelyeket a tagok meggyőződésük alapján elfogadnak.

A társadalom és a vallási közösségek kölcsönhatása lényegében minimális. Mind a társadalom, mind az egyházak a saját életüket élik. A szlovák társadalom azonban

-
1. Szlovákia kontextusában elsősorban a keresztény közösségekre gondolok és háttérben okán módszertanilag korlátozódom azokra a tapasztalatokra, amelyeket a katolikus, evangélikus és evangélikus kereszténységgel összefüggésben szereztem.
 2. Példaként ebben az összefüggésben megemlíthetem a nő szerepét az egyházban, a homoszexuális kapcsolatokhoz való viszonyt, az egyházi hivatalok betöltésének jogát stb.

bizonyos kérdések esetében szembesül az egyházak és vallási közösségek etikai igényeivel, amelyek a törvényhozásra is befolyással lehetnek. Az egyházak követeléseikkel elsősorban az állami költségvetésről szóló vitában lépnek fel. Itt ugyanis érinti őket a lelkészek béréhez, az egyházi központok finanszírozásához nyújtott állami hozzájárulás, és közvetett módon az oktatásügyi, szociális és egészségügyi intézmények finanszírozása is. Az oktatásügyi, szociális és egészségügyi rendszerben nem elhanyagolható számú, egyházak által létrehozott intézmény működik, amelyek óvodai, általános iskolai, középiskolai és főiskolai képzést, szociális vagy egészségügyi szolgáltatást nyújtanak.

Nézetem és tapasztalataim szerint a vallási közösségek véleménye ebben a tekintetben sokat nyom a latban. A rendszerváltás utáni kormányok különböző mértékben igyekeztek a saját oldalukra állítani az egyházakat, még ha nem is teljes egészében, de legalább azok fontos, véleményformáló csoportját. Ez a szándék megnyilvánult abban is, amikor figyelembe vették az egyház képviselői véleményét az 1950 után államosított vagyon visszaadását, a politikai üldözés áldozatainak kártalanítását érintő törvények megszövegezésénél és a valóságos, nem csak deklarált szabad vallásgyakorlást lehetővé tevő törvények megalkotásánál.³

Éppen ezzel a területtel függenek össze az oktatásügyet, az egészségügyet és a szociális vagy kulturális intézményeket érintő törvénymódosítások. Az egyházak fokozatosan fontos partnerekké váltak, és véleményüket figyelembe vették a pártok választási programjának megalkotásakor csakúgy, mint a kormányprogramok összeállításánál. Kimondva vagy kimondatlanul, de az egyházi központok igényeit és elvárásait különböző alkalmakkor tekintetbe vették.

A nemzeti populizmus és a keresztény egyházak

Legkirívóbb példája a nemzeti és vallási elv összekapcsolásának az államigazgatásban Szlovákia történelme során az 1939–1945 közötti időszak. Teljesebbé válik a kép, ha ezt az időszakot kitérítjük 1938-ra is, amikor október 6-án Szlovákiában kikiáltották az autonómiát, és nagyon konkrét lépések történtek Szlovákia önállósodása irányában. A nemzeti populizmus ebben az időszakban keresztény nemzeti szocializmusként manifesztálódott. Eszmei képviselője a HSĽS (Hlinkova slovenská ľudová strana – Hlinka Szlovák Néppártja) volt. Elnöke Jozef Tiso, a teológia doktora volt. Ő először az autonóm kormány miniszterelnökéként működött, ezt követően a Szlovák Köztársaságnak, a Harmadik Birodalom csatlós államának köztársasági elnöke lett.

1939. március 14-e immár végérvényesen összekapcsolódik Jozef Tiso nevével. Olyan ember volt, aki csaknem negyedszázadon keresztül volt a politikai élet résztvevője. Tevékenykedett a cseh–szlovák parlament képviselőjeként és a központi végrehajtó hatalom tagjaként is. Jozef Tiso hosszú éveken keresztül nem pusztán marginális szereplője, hanem meghatározó, központi egyénisége volt a Hlinka-féle Szlovák Néppártnak. Olyannyira főszereplőjévé vált, hogy személyisége mindvégig rányomta bélyegét arra a politikai valóságra, amelyet maga alakított.

3. Robert Fico miniszterelnök az egyházak képviselőivel való találkozáskor az államot gyermekei, a polgárok atyjaként, míg az egyházat anyjaként jelölte meg. *Sme*, 2008. január 25.

1941-ben a HSLŠ könyvkiadója Pozsonyban megjelentette Dr. Štefan Polakovič docens könyvét *Tisova náuka (Tiso tana)* címmel. Ebben a szerző hat, nagyon jellemző című fejezetben (Nemzet – Állam – Párt – Vallás – Szociális kérdés – Nemzeti szocializmus) az első Szlovák Köztársaság elnöke tanításának összegzését adta. Hagyta Dr. Jozef Tisót beszélni, ő csupán összekapcsolta szövegeit és azokat az adott fejezetekbe sorolta. A szlovák nacionalizmusról „Tiso tana” a következőt mondja: „Ez a nacionalizmus szeret mindent, ami az övé, de nem szabad irigyelnie a másét, ez a nacionalizmus építi, ami az övé, de nem rombolja, ami idegen, erősíti mindazt, ami az övé, de nem bomlasztja az egységet.”⁴

Ha az adott korra és kontextusra tekintünk, érdekesebb talán Jozef Tisót magát idézni: „A nemzetet minden személyes kapcsolat és vágy fölé kell emelni. Ezt az igazságot tudomásul kell vennünk, és el kell vetnünk, mint a magot, hogy szárba szökjön minden egyes szlovák lélekben.”⁵ A Harmadik Birodalom árnyékában nemzeti és szociális alapokra épülő keresztény állam építésének szándéka munkált benne. „Népi Szlovákiát építünk a nemzetiszocializmus irányelvei szerint [...] Tesszük ezt nemcsak a Harmadik Birodalomhoz és nemes Vezéréhez, Adolf Hitlerhez való ragaszkodásunkból fakadóan, de nemzeti és állami létünk jól felfogott érdekéből is. [...] A nemzetiszocializmus szerint nem az állam, hanem a nemzet totalitásáért szállunk síkra.”⁶ A nemzetiszocializmus gátat kell, hogy vessen az „istentelen” szocializmusnak és a liberális-marxista, de a kapitalista ideológiának is. A szocializmusnak éppen ezért kereszténynek kell lennie és a „sajátunk iránti szereteten, a dolgozni akaráson és az eszményért való áldozatvállaláson” kell alapulnia.

Ezek az első hallásra nemes eszmények azonban sok szlovák állampolgár számára sorsszerű következményekkel jártak. E törekvés ellentmondásosságát előrevetíti a kibékíthetetlen kibékítésére irányuló szándék: „Első pillantásra úgy tűnik, mintha a katolicizmus és a nacionalizmus két ellenpólusként jelennének meg, amelyek között nincs kiegyezés, sem pedig érintkezési pont. De mégis: a nacionalizmus a katolicizmusban éri el tetőpontját.”⁷

A szlovák katolikus hierarchia néhány konkrét ügy fényében

Az egyházak igényeinek szószólója Szlovákiában az utóbbi húsz évben a létszámát és történelmi befolyását tekintve is legjelentősebb vallási közösség, a római katolikus egyház volt. A többi vallási közösség csak másolta, illetve sajátosságaitól függően esetleg alkalmazkodott és módosította saját igényeit ahhoz, amit a római katolikus egyháznak sikerült elérnie. Ez a folyamat logikus volt és az 1989-es rendszerváltás után a Csehszlovákiát érintő társadalmi változások fényében semmiféleképpen sem tekinthető a szokványostól eltérőnek.

A szlovákiai egyházak társadalmi szerepvállalásáról alkotott felfogást meghatározta a legjelentősebb szereplő társadalmi tevékenységéről kialakult kép. Ez a szereplő pedig a keresztény vallási közösségek közül nem volt más, mint a római katolikus egyház.

4. Polakovič, Štefan: *Tisova náuka*. Bratislava, Nakladateľstvo HSLŠ v Bratislave, 1941, 27. p.

5. Uo. 76. p.

6. Uo. 157. p.

7. Uo. 27. p.

Tény, hogy a nemzeti-populista közéleti megnyilvánulások tekintetében az egyházak tevékenysége inkább az állammal szembeni közös érdekképviselőre összpontosult. Ez a fellépés gyakorlatilag a regisztrált egyházak vezetőinek szolidáris hallgatásában nyilvánult meg az egyházon kívüli valós problémák vagy botrányok ügyében. A volt kommunista állambiztonság tagjainak nevét tekintve vagy a kárpótlás ügyében ez a toleráns hallgatás még érthető is. Minden helyzet különbözik a másiktól, és megítélésükre nem alkalmazható azonos mérce.

Az 1939–1945 közötti Szlovák Állam történelmi időszakával kapcsolatban azonban rengeteg alkalom lett volna egyértelmű keresztény álláspont megfogalmazására, amely elutasította volna a megkérdőjelezését vagy relativizálását mindannak, ami abban az időben Szlovákiában a keresztény nemzetiszocializmus nevében zajlott. A keresztényeknek és hivatalos képviselőiknek lehetősége lett volna állást foglalni elsősorban a katolikus egyház néhány olyan képviselőjének tevékenysége kapcsán, akik felvállalják az 1939–1945 közötti időszak szellemi örökségét, vagy más megnyilvánulások kapcsán, amelyek a társadalomban a nemzeti türelmetlenség bélyegét viselték magukon és a nemzeti populizmus szándékait tükrözték.

Több példát is hozhatnék, ám most azokat választottam ki, amelyek szerintem nyilvánvalóvá teszik, hogy a keresztény egyetemesség meghátrált a nacionalista-populista beállítottság elől. Az egyértelmű keresztényellenes megnyilvánulásokat a keresztény vezetők válasz nélkül hagyták, sőt bizonyos esetekben a protagonisták az egyházi vezetők erős erkölcsi támogatását is élvezhették.

Tiso és a Szlovák Állam

A rendszerváltás utáni közszereplők Jozef Tisóval és a Szlovák Állam létével és rendjével kapcsolatos álláspontja röviddel a kommunizmus bukása után kezdett kikristályosodni. Ennek az időszaknak a tabuként kezelése a szlovák történelem kommunista értelmezésében lehetővé tette, hogy ez a bonyolult időszak kivárja a kezdeti kritikátlan idealizálás idejét. Erre úgy került sor, hogy mielőtt a közvélemény megismerkedhetett volna a 20. század 30-as és 40-es éveinek történelmi tényeivel, kialakult az 1939–1945 közötti Szlovák Állam kritikátlan csodálatának és nemritkán a Hlinka féle Néppárt képviselői eszményítésének hangulata. Ehhez aktívan hozzájárult a két emigráns történész, František Vnuk és Milan Ďurica tevékenysége. František Vnuk a kilencvenes években a római katolikus teológiai kar egyháztörténeti professzora volt Pozsonyban.

Ján Chryzostom Korec érsek már a kilencvenes évek kezdete óta állásfoglalásaival és nyilvános gesztusaival azt a benyomást keltette, hogy szimpatizál a Szlovák Állammal és köztársasági elnökével. Személyesen részt vett Tiso emléktáblájának leleplezésén Bánban (Bánovce nad Bebravou) 1990 júliusában. Annak ellenére, hogy Burzio pozsonyi pápai nuncius levelezéséből történelmileg ismertté váltak a Vatikán fenntartásai Tiso köztársasági elnöki ténykedésével szemben, Tiso követői ekkor már a tevékenységük egyetértő, erkölcsi támogatásának igazolását látták Korec érsek véleményében.

Tekintettel Ján Ch. Korec erkölcsi tekintélyére, amely a kommunista rezsim általi több évtizedes üldözöttségéből és rendszerellenes magatartásából adódott, az 1939–1945 közötti Szlovák Köztársaság társadalmi rendszerének relativizálása már azt megelőzően elkezdődött, hogy minden tényt nyíltan és elfogulatlanul kimondtak volna róla.

Az, hogy a kommunista történetírás Jozef Tiso köztársasági elnök katolikus papi mivoltát⁸ egyházzellenes propagandára használta, ellenkező hatást keltett. Jozef Tiso politikai tevékenységének minden objektivitást nélkülöző megítélése hosszú politikai karrierjének kezdeti idejétől, valamint személyiségének szélsőségesen negatív színben való feltüntetése ahhoz vezetett, hogy a másik oldal ugyancsak meglehetősen szubjektivitással a cseh centralizmus, esetleg az éppen induló kommunizmus mártírjaként állítsa be őt.

A nemzeti és keresztény elvek összekapcsolásával összefüggésben a legnagyobb felháborodást Ján Sokol ma már nyugalmazott nagyszombati érsek keltette. Azon túl, hogy részt vett az azóta betiltott politikai párt, a Slovenská Pospolitost (Szlovák Testvériség) rendezvényén, Jozef Tisóról több alkalommal is pozitívan nyilatkozott mind elektronikus, mind pedig nyomtatott sajtóorgánumoknak.

Éppen az ő kijelentései keltették a legindulatosabb közéleti reakciókat. 2006 karácsonyán a TA3 hírtelevízióknak nyilatkozva Ján Sokol arról a jólétről beszélt, amelyre ő a háborús időkből emlékszik. Véleménye szerint Jozef Tiso elnök jó munkájának eredménye volt az, hogy a szlovákok abban az időben „színvonalasan éltek”. A deportáltak tapintatlan figyelmen kívül hagyása a polgári közvéleményben felháborodást keltett. A nyilvánosság másik része e szavakban a nemzeti-populista irányzatok legfelsőbb szintről való erkölcsi jóváhagyását látta.

A rendszeres nyilvános istentiszteletek Jozef Tiso kivégzésének évfordulóján Ján Sokol érsek vezényletével rendre az 1939–1945 közötti szlovák államrend melletti szimpátiátüntetéssé váltak. Ján Sokol e nyilvános lépéseire különböző elutasító válaszreakciók érkeztek. 2008-ban létrejött egy polgári kezdeményezés, amelyet több mint kétezren írtak alá azok közül, akik határozottan elutasították a Jozef Tiso lelki üdvéért celebrált misék összekapcsolását az általa vezetett állam rendjének felmentésével.⁹

Amikor 2008. szeptember 11-én ez a kezdeményezés nyilvános nagygyűlést szervezett *Mondjunk nemet Szlovákia fasizálására* címmel, a nemzeti populista hangulat már a törvényhozás és a végrehajtó hatalom legfelsőbb szintjén is kezdett radikalizálódni. Štefan Harabin igazságügyi miniszter és Vladimír Mečiar képviselő kijelentései Daniel Lipšic képviselő címére nemcsak a politikai korrektség, hanem az alapvető emberi tisztesség határát is túllépték.

A Szlovák Püspöki Konferencia (SZPK) elnöke, František Tondra a *Sme* című napilapnak 2007. február 10-én adott interjújával alaposan felborzolta a tájékozott nagyközönség kedélyét. Az interjú éppen Ján Sokol kijelentéseivel összefüggésben készült a Jozef Tiso köztársasági elnökkel szemben táplált tiszteletéről és a háború idején a Tiso vezette államban tapasztalt ún. jólétről. František Tondra elmondta, hogy rossz néven vette Sokoltól, amiért „így beszélt erről”. Ő maga a Tiso-kérdést olyan bonyolultnak látja, hogy nem tud egyértelműen állást foglalni vele kapcsolatban. „Vannak védelmezői és kritikusai. Vannak érvek, amelyek a szlovák állam létrejötté mellett szólnak. Külön kell választanunk az állam létrejöttét és annak elnökét. Bár nem vagyok törté-

8. František Tondra, a Szlovák Püspöki Konferencia elnöke azt mondta, hogy a szlovák köztársasági elnök, Jozef Tiso személyiségét nem lehet egyértelműen megítélni: „Vannak pro és kontra érvek – jelentette ki. – Tiso legnagyobb bűne – idézőjelben – az volt, hogy katolikus pap volt.” A ČTK hírszolgálatától 2007. 1. 9-én átvette a *Pravda* napilap http://spravy.pravda.sk/sk_domace.asp?r=sk_domace&c=A070109_185645_sk_domace_p12.

9. http://www.aomega.sk/sk/nechceme_sa_prizerat.php.

nész, de minden jel arra mutat, hogy a szlovák államnak létre kellett jönnie, ha meg akartuk őrizni függetlenségünket.”

A legnagyobb felháborodást azonban az a részlet keltette, mely szerint a zsidó közösség képviselői felkeresték Tisót azzal, hogy ne adja fel. Amikor ugyanis a Szlovák Püspöki Konferencia elnöke szerint Tiso látta, hogy hová vezet ez a folyamat, le akart mondani a köztársasági elnöki posztról, a zsidók azonban állítólag arról győzködtek, hogy ezt ne tegye. František Tondra meg van győződve arról, hogy 1967-ben Jeruzsálemben emlékművet emeltek Tisónak.¹⁰ Ebben az összefüggésben úgy látja, egyesek kihasználják az alkalmat a katolikus egyház indokolatlan bírálataira. A következőket

10. A *Sme* napilap e kijelentések után nyilvánosságra hozta Peter Salner és Jaro Franek *Tiso, socha a Jeruzalem* (Tiso, szobor és Jeruzsálem) című írását „A szlovák közvéleményben az utóbbi időben elindult egy vita az első Szlovák Köztársaságról és elnökéről, Jozef Tisóról. Érdekes megfigyelni, hogy a vita egyes résztvevői minként igyekeznek feltámasztani ennek az ellentmondásos politikusnak a mítoszát. Ezt példázzák František Tondrának, a Szlovák Püspöki Konferencia elnökének nyilatkozatai. A *Sme* február 6-i keddi számában (Ad: *Čo s pamäťou národa – Mi legyen a nemzeti emlékezettel*), valamint február 10-i szombati számában (*A pap múltját az Isten ítéli meg*) megjelent a püspök úr véleménye Jozef Tisóról és az első szlovák államról. Néhány mondatát nem hagyhatjuk válasz nélkül. A szokványos néppárti mítoszok közé tartozik az az állítás, hogy »a zsidó rabbik azt követelték, hogy Tiso köztársasági elnök maradjon a hivatalában«. Ezt a képtelenséget részletesen elemezte és cáfolta Y. A. Jelinek abban a cikkében, amely *A szlovákiai zsidók tragédiája* címmel Besztercebányán 1992. március 25–27-én zajlott nemzetközi szimpózium emlékkönyvében jelent meg a 121–124. oldalon. Ennél is abszurdabb az a (püspök úr által idézett) koholmány, amely szerint Jozef Tisónak szobrot emeltek volna Jeruzsálemben (!!) Ez utóbbi kijelentéssel kapcsolatban szeretnénk csodálkozásunkat kifejezni, hogy egy magas társadalmi pozíciót betöltő, a neve előtt professzori titulust viselő személy képes nyilvánosan ilyen képtelenséget állítani. »J. Tiso jeruzsálemi szobráról« szóló híresztelésnek különböző változatai léteznek. A szobor első említése még a múlt rendszerből való, a Hlinka-párti emigráns sajtóból vették át és az Antifasiszta Harcosok Szövetsége 1968-as évkönyvének 134. oldalán jelent meg. A kilencvenes évek második felében Szlovákiában ez a mítosz újra életre kelt. Válaszként a jeruzsálemi főpolgármesteri hivatal Ehud Olmert (Jeruzsálem akkori polgármestere, Izrael jelenlegi miniszterelnöke) nevében nyilatkozatot adott ki arról, hogy »a nagy Jeruzsálem területén Jozef Tiso semmilyen nyilvánosan felállított szobra vagy emléktáblája nem található«. E dokumentum másolatát be tudjuk mutatni. A Szlovák Püspöki Konferencia elnöke, Tondra azt állítja, hogy Tisót elsősorban azért érte bírálat, mert katolikus pap volt. A valóság ezzel szemben az, hogy Jozef Tisót elítélték és a rá kimondott ítélet a mai napig érvényben van erkölcsi és jogi értelemben egyaránt. A mai napig bírálható mint a fasiszta állam legfőbb képviselője, mint köztársasági elnök, politikus és a német náciizmus és vezérének, Adolf Hitlernek egyik leghűségesebb munkatársa (vagy tettevése). Tondra püspök álláspontja a dolgok »feje tetejére állítása«. Tiso nem azért bírálható, mert katolikus pap volt, ellenkezőleg, éppen ezért pártfogolja őt a katolikus egyház. Végeredményben ez az oka, miért nem képes a Szlovák Püspöki Konferencia kritikus álláspontra helyezkedni a szlovák fasiszmus idejével kapcsolatban, amelynek során a katolikus egyház átlagon felüli jó kapcsolatokat ápolt az állami szervekkel (beleértve a személyi összefonódásokat is). Sajnáljuk, hogy annak a szervezetnek a képviselői, amely hatalmas befolyással bír hívők (alighanem) millióira, nem képes elítélni a fasiszmust a konkrét szlovákiai viszonyok között, de keményfejen igyekszik dicsőíteni a legfőbb szlovákiai képviselőjét.” *Jaro Franek, Peter Salner* (A szerzők a zsidó hitközség képviselői. A cikk az ő magánvéleményüket fejezi ki) *Sme*, 2007. február 12.

mondja: „Tiso sem az egyháztól, sem az egyház nevében annak elnökétől nem kapott felhatalmazást. A Vatikán ellene volt, ahogy több szlovák pap is.” (A Zsidó Hitközség képviselőinek reakcióját tényszerű jellege miatt teljes terjedelemben közlöm.)

Ami a Szlovák Püspöki Konferencia hivatalos álláspontját illeti a holokausztról, létezik egy nyilatkozat, amely a Vatikán hivatalos álláspontját tükrözi erről a történelmi korszakról és a katolikus egyház felelősségéről az akkori történések miatt. A Szlovák Püspöki Konferenciának a Vatikán *EMLÉKEZZÜNK – gondolatok a soáról* című, a holokausztról szóló dokumentumához fűzött nyilatkozatáról van szó. Ennek végén egy fohász olvasható, amelyben a Szlovák Püspöki Konferencia mindazok bocsánatát kéri, akiket a múltban érzéketlenségével megbántott. Szó szerint:

„A II. János Pál pápa sugallta bűnbánat idején mi, a Szlovák Püspöki Konferenciában egyesülő szlovák püspökök kérjük zsidó testvéreink megbocsátását, és felszólítunk minden katolikus hívőt, minden keresztényt és jóakarátú embert, hogy csatlakozzon hozzánk és győzze le előítéleteit. Ugyanakkor hisszük, hogy a bocsánatkérés a zsidó nemzetől az »erkölcsi és vallási emlékezet« jegyében bűnbánatként, a szeretet megnyilvánulásaként fogható fel a Megfeszített iránt, aki számunkra a békét jelenti.”¹¹

A szlovákiai római katolikus egyház egyes hivatalos képviselőinek gyakorlati állásfoglalásában azonban ismétlődően feltűnik a szándék az 1939–1945 közötti Szlovák Köztársaság időszakának relativizálására és bagatellizálására. Ez a bagatellizálás növeli a közvélemény befogadóképességét a nemzeti türelmetlenség megnyilvánulásaira vagy az intolerancia egyéb formáira. Ján Sokol vagy Ján Ch. Korec és a SZPK további képviselőinek gyakorlati lépései és nyilatkozatai, amelyekben rendszeresen nyilvánosan hódolnak Jozef Tiso előtt, a SZPK ezen dokumentumának szövegét következetesen figyelmen kívül hagyják.

Az új nagyszombati érsek véleménye Tisóról

Valamennyi jelentős napilap átvette a SITA hírügynökség¹² által közölt hírt, mely az új nagyszombati érsek, Róbert Bezák véleményét tette közzé Tiso köztársasági elnöki ténykedéséről, s melyben az érsek egyben reagált hivatali elődje, Ján Sokol nyilatkozataira is.

Róbert Bezák számára az önálló állam létrejötte 1939-ben – tekintettel a történelmi összefüggésekre – a csehszlovákiai politikai történések logikus következménye volt. Szerinte azonban az sem elhanyagolható, ami ezután történt. Megemlítette az első nyilvántartott deportálást Szlovákiából az auschwitzi koncentrációs táborba 1942 márciusában, amely 990 zsidó nőt érintett. „Ez már rosszabb. 990 ember, nő, nem tűnhet el csak úgy. Számomra az a kérdés, hogy 1942-ben egy katolikus papnak vajon nem kell-e reagálnia minderre – akár úgy, hogy azt mondja: Lemondok. Ha körülöttem igazságtalanság történik, akkor az velem szemben is történik. Ez nem olyan dolog, ami engem nem érint” – hangsúlyozta az új érsek. Elődjének, Ján Sokolnak a kijelentéseit arról,

11. Vyhlásenie KBS k vatikánskemu dokumentu o holokauste „PAMÄTAJME – ZAMYSLLENIE NAD SHOAH” (A SZPK nyilatkozata a Vatikán holokausztról szóló EMLÉKEZZÜNK – GONDOLATOK A SOÁRÓL c. dokumentumához) 1998. 3. 25. <http://www.kbs.sk/?cid=1118409627>.

12. A SITA hírszolgálatából, 2009. 6. 4.

hogyan a Szlovák Állam idején jó volt az élet, Bezák kritikusan ítéli meg. „Feltésem a kérdést, miként tudja egy hatéves fiú megítélni, hogy akkor jó volt? Értékelheti valaki, aki 1933-ban születik, az 1939 és 1942 közötti időszakot? Én nem tudom megmondani, hogy jó volt-e az élet, ha visszatekintek arra, amikor hat-hét éves voltam. Úgy értékelni, hogy jó volt, mert volt mit enni, másoknak ugyan nem volt, de mi jól voltunk, nem valami szerencsés. Keresztényként nem bátorok ilyen értékmérőket alkalmazni” – nyilatkozta Bezák.

A szlovákiai nyilvánosság előtt magas beosztású katolikus egyházi méltóságtól ilyen egyértelmű elmarasztaló nyilatkozat Jozef Tiso köztársasági elnök felelősségét illetően most először hangzott el. Mindazok, akik ezzel a kérdéssel szakmai, politikai, történelmi szempontból vagy éppen polgárjogi aktivistaként foglalkoznak, az új érsek ilyen irányú nyilatkozatát nagyon pozitívan és szimpátiával fogadták.

A magyar püspök

2009 januárjában az MKP képviselője, Csáky Pál újra nyilvánosan kijelentette, hogy a szlovákiai magyar keresztény katolikus hívők megérdemelnék, hogy saját püspökük legyen. A SITA hírszolgálatára szerinte,¹³ amely Csáky nyilatkozatát idézte, elegáns megoldás lenne, ha egy püspökségben magyar nemzetiségű püspök ténykedne, aki a Szlovák Püspöki Konferencia tagja lenne.¹⁴

Néhány szerző szerint a szlovákiai magyar katolikusok jelentős erőfeszítéseket tettek saját pasztorációs és lelki szükségleteik megoldása érdekében. Időközben visszaléptek attól a követelésüktől, hogy saját püspökséget alapítsanak. A Szlovák Püspöki Konferenciának több alkalommal benyújtották igényüket egy olyan püspök kinevezésére, aki a magyar hívők ügyeivel foglalkozna. Ezt az igényt benyújtották a pozsony-nagyszombati érseknek is. Herdics György és Zsidó János¹⁵ bejelentették, hogy kezdeményezésük támogatására ötvenezer aláírást gyűjtöttek össze, amelyet átadtak a pápának.

A TASR hírügynökségi jelentésében, amelyet a nyomtatott és elektronikus sajtó 2009. január 7-én közölt, megjelent a püspökök azon véleménye, mely szerint a szlovákiai magyar nemzetiségű hívekről kellőképpen gondoskodnak: vannak papjaik és püspöki helynökeik, akik folyékonyan beszélnek magyarul. Az SZPK szóvivője, Jozef Kováčik szerint „politikai párt elnökének nem kellene erre a területre lépnie [...], ez csak a politikai pontszerzést szolgálja, nem pedig valamely problémák valós megoldását.”¹⁶

Más alkalommal a konferencia szóvivője, Kováčik a magyar nemzetiségű hívek számára magyar püspök kinevezését sürgető nyilvános kijelentésekkel kapcsolatban azt mondta: „ilyen kérdéseket nem a médián keresztül kell megoldani, hanem közvetlenül

13. A SITA hírszolgálatából, 2009. 1. 5.

14. Csáky Pál szerint: „A szlovák katolikus egyháznak végig kell gondolnia, mi legyen a magyarok pasztorációjával a 21. században. Elvárom, hogy modern pasztorációs módszerekkel foglalkozni, és meg kell találniuk az utat, hogyan álljanak hozzá a más nemzetiségű hívekhez.” A SITA hírszolgálatából, 2009. 1. 5.

15. Herdics, György–Zsidó, János: Rímskokatolícka cirkev. In Fazekas, József–Hunčík, Péter (ed.): *Maďari na Slovensku (1989–2004). Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 418. p.

16. A TASR hírszolgálatából, 2009. 1. 17.

kellene a püspökök számára tolmácsolni.” A szlovákiai katolikus hívők Kováčik szerint a Szlovákiai Katolikus Egyház részei, amely nem nemzetiségi alapon tagozódik. „Szlovákiában nem létezik tiszta magyar terület, amelynek a plébániájához ne tartozna egyetlen szlovák sem. Az egyháznak ráadásul vannak püspökei, akik folyékonyan beszélnek magyarul, és akik a vegyes lakosságú területeken pasztorációs tevékenységet végeznek” – tette hozzá a szövegíró.¹⁷

Az SZPK szóvivőjének e kijelentései más nyilatkozatokkal és indulatokkal a háttérben inkább a kérdés megnyugtató megoldását elutasító álláspontot igazolják. Egy alkalommal azonban Jozef Kováčik abban az értelemben is nyilatkozott, hogy az igényről, amelyről Csáky Pál beszél a nyilvánosság előtt, a Szlovák Püspöki Konferenciát senki nem tájékoztatta. A vitába a szlovák köztársasági elnök, Ivan Gašparovič is beállt azzal a kijelentéssel, hogy a hívőknek nem kellene ügyet csinálniuk abból, milyen nyelven fordulnak az Istenhez. Ez nagyon alacsony szintű megértésről tanúskodik az iránt, amit az emberek elvárnak a papokkal való kapcsolattartástól a magyar többségű plébániákon vagy a nemzetiségileg vegyes területeken.

A Cirill-Metód ünnepek és a betonból épült kettős kereszt

2009. július 5-én Dévény várában nagygyűlést tartottak a szláv hittérítők, Szent Cirill és Metód állami ünnepe alkalmából. A nyomtatott sajtó és a hírügynökségi videofelvételek tanúsága szerint Robert Fico miniszterelnök beszédében az ún. nyelvtörvény új változatát összefüggésbe hozta az állítólagos magyar irredentizmussal.¹⁸ A miniszterelnök azt állította, hogy az államnyelv védelme minden szlovák kormány „legfontosabb támaszpontja” kell, hogy legyen. Szerinte ez az útja annak, „hogyan védekezzünk az irredentizmus veszélye ellen, amelynek leheletét egyre gyakrabban érezzük a Dunán túlról”.¹⁹ Az emelvényt a szentek stilizált arcképei díszítették, a jelenlevők között ott volt több lelkész is.

Egy hasonló rendezvényen 2008-ban Korec bíboros dicsérőleg nyilatkozott a legfőbb közjogi méltóságok együttműködéséről a nemzeti öntudat és büszkeség növelése terén. Az ő jelenlétében hangzottak el a miniszterelnök szavai arról, hogy a nemzeti összefogást „szilárd gátként kell felállítani a kalandorok különös válfaja ellen, akik szétverik Szlovákia lelki egységét”.²⁰

Szlovákia lelki egységének megerősítését sajátos módon vezette elő az SNS (Slovenská národná strana – Szlovák Nemzeti Párt) elnöke, Ján Slota.²¹ 2008. október 5-én Kapipálvágásán (Pavlovce, Eperjesi kerület, Varannói járás) a betonból épült kettős kereszt felállításakor saját bevallása szerint a hazai ribizlibor hatása alatt két-háromszáz ember előtt militáns szóhasználattal, indulatos hangon beszélt Szlovákia déli szom-

17. Sme, 2008. január 14.

18. Sme, 2009. július 6. <http://www.sme.sk/c/4921120/fico-na-oslavach-varoval-pred-madarskym-iredentizmom.html>

19. <http://www.sme.sk/c/4921120/fico-na-oslavach-varoval-pred-madarskym-iredentizmom.html>, <http://video.sita.sk/videoservis/P-PASKA-Slovaci-sa-v-historii-nenechali-porazit-ziadnou-krizou/4911-play.html>

20. A SITA hírszolgálatából, 2008. 7. 5.

21. A SITA hírszolgálatából, 2008. 10. 5.

szedjairól. Szavai szerint Szlovákia egykor a keresztény Európa élén állt. Ezt követően sértően nyilatkozott a magyar diplomácia vezetőjéről, a külügyminiszter asszonyról, ironikus megjegyzésekkel illette a magyar történelmet és a nemzeti jelképeket.

Ebben az esetben a vulgáris nacionalista populizmus és a keresztény meggyőződés összefonódása hatványozottan jelenik meg azáltal, hogy az emléktábla-avatáson jelen voltak az egyház képviselői, és a kereszt megáldásával a rendezvénynek szakrális dimenziót adtak. Bár a kettős kereszt állításával Slota szerint az SNS tagjai nem szándékoznak senkit sérteni, rövid előszavában azonban ez ismételtén több alkalommal is sikerült neki.

Ondrej Dostál állampolgár ezt követő büntetőjogi feljelentése után az Eperjesi Kerületi Ügyészség a feljelentést elutasította és megállapította, hogy az eseményen elhangzottak nem merítik ki a nemzetgyalázás büntettének tényállását. Az indoklás azon alapult, hogy ez a szóbeli megnyilatkozás Ján Slota számára természetes és szokványos. Az indoklásban szó szerint az szerepel, hogy Ján Slota mérnök, politikus, pártelnök közismert heves megnyilatkozásairól.

Az egyházak vezető képviselői közül a keresztény motívumok, szimbólumok, mi több, a betonból állított kettős kereszt megszentelési aktusának a militáns nemzeti populizmussal való összekapcsolása miatt – tudomásom szerint – senki nem emelt szót.

Nacionalizáció kontra globalizáció

Annak jobb megértésére, milyennek látszik kívülről a katolikus egyház, érzékeltetni kell azt a modellt is, amely alapján a római katolikus egyház mint olyan működik. Intézményi szempontból egy erősen centralizált, hierarchikus struktúráról van szó. A történetírás ezt a fajta államjogi berendezkedést abszolutista monarchiának nevezi. Politikai megnyilvánulása a Vatikán állam létében rejlik, amelynek élén a pápa áll, aki az alacsonyabb rendű közigazgatási egységek, püspökségek élén álló püspököket (néhány kivételtől eltekintve) monarchista szabályok szellemében saját vazallusaiként nevezi ki. Ez a közösségi mentalitás, ahol a jogok és kötelességek megoszlása meglehetősen aszimmetrikus és az egyszerű tagok hátrányára billen, az egyház mindennapi gyakorlatára is kivetül.

Az egyház további tagjai minimális mértékben vesznek részt saját vezetőik kiválasztásában, hasonlóképpen minimális mértékű a katolikus keresztények részvétele a szervezet intézményi reformjának kezdeményezésében. Részvételük ugyan érzékelhető néhány tevékenységben, de csak marginális helyzetekről van szó, amelyek esetében az egyszerű egyháztagok mozgósítását bizonyos értelemben kikényszerítette az egyházközösségen és a polgári társadalmon belüli lét nyilvánvaló kettőssége és a kettő közt feszülő ellentét, amely a keresztények számára a személyes, családi és közösségi életükre nézve teljesíthetetlen egyházi elvárások mellett viszonylag kényelmes menedéket kínál. Az utóbbi időben Rómára néhányszor a nyilvánosság nyomása nehezedett az új püspökök kinevezésénél vagy a katolikus hierarchia tagjai aktuális tevékenységével való elégedetlenség megnyilvánulásakor, amelynek váratlanul meg is adta magát.²²

22. Közismert például a bostoni bíboros, Bernard Law vagy az újonnan kinevezett varsói püspök, Stanislaw Wielgusz esete.

De a kivétel erősíti a szabályt. Egy olyan közegben, ahol a polgári társadalom fejlettsége nem éri el azt a mértéket, amikor a két létforma közötti ellentét már teljesen nyilvánvaló, a katolikus hierarchia viszonylag nagy tekintélynek örvend. Viselkedése, nyilatkozatai vagy éppen hallgatása a társadalom számára rendkívül fontos azokban a helyzetekben, amelyek értékkövető állásfoglalást és tetteket igényelnek.

A római katolikus egyház egyes nemzeti igazgatási egységeinek önállósága csak látszólagos. Centralizáltságuk és a római központnak való alávetettségük olyan mértékű, hogy esélye sem lenne a megvalósulásra a világ bármely országában működő katolikus egyházrészében egy olyan autonóm igazgatási modellnek, amely ellenkezik a római látásmóddal. Az egyházi törvénykezés még elvi síkon sem tesz lehetővé erről semmiféle vitát. Ebben az összefüggésben kell látni az egyszerű katolikusok esélyeit az egyházi intézményrendszer fontos döntéseinek befolyásolására.²³

A nemzeti sajátosságok kérdése az egyház gyakorlati tevékenységében is megjelent, legkiemelkedőbb módon a II. Vatikáni Zsinatot követően a liturgia reformjával. Ez azt jelentette, hogy a gyakorlatban jóváhagyták a nemzeti nyelvek használatát az istentiszteleteken és a nemzeti kultúra egyes elemeinek beépítését a hivatalos szertartásrendbe. Így került sor arra, hogy a helyi hagyományos néptáncok, népdalok és más folklórelemek nemcsak hogy az addig szokásos latin nyelvű szertartások részévé váltak, hanem egyenesen a helyükbe léptek.

A katolikus egyház ezeket a megnyilvánulásokat az inkulturáció progresszív megnevezéssel illette, amelyben kifejezésre jutott a központ szándéka a nemzeti kulturális sajátosságok tiszteletben tartására a katolikus hitvallás során. Annak illusztrálására, hogy miféle kört zárt be a Vatikán ezzel a döntésével, el kell mondanunk, hogy a 20. század 30-as éveiben különböző helyeken, de leginkább a német nyelvterületek katolicizmusában megjelenő ilyen irányú kezdeményezések nagy elutasításba ütköztek. A nemzeti nyelvek beemelésének szándékát az egyházi liturgiába a konzervatív Róma a progresszivitás nemkívánatos megnyilvánulásának tekintette. A gondolat képviselőinek még nem volt bátorságuk nyílt vitába bocsátkozni a Római Kúriával, és hosszú évtizedekre belső száműzetésbe kényszerültek.

A katolikus partikularizmus a nem katolikus keresztényekkel, zsidókkal és muzulmánokkal, ahogy más vallásokkal szemben is megnyilvánult azok elutasításában és néhány esetben demonizálásukban. Ezért voltak olyan világrengetőek a zsinati nyilatkozatok a vallásszabadságról vagy az ökumenikus együttműködésről.

Ez a katolikus konfesszionális etnocentrizmus egyik válfaja volt, amelyet a század során a katolikus egyház különböző formákban gyakorolt, hol keresztény antiszemizmusként, amikor ragaszkodott a keleti pátriárkának a keleti egyházszakadás utáni kizárásához, hol pedig a nyugati egyházszakadás után létrejött reformátusokkal és a

23. Ebben az összefüggésben visszatérhetünk a magyar püspök kérdéséhez és arra, van-e lehetőség befolyásolni vagy kieroszakolni valamely konkrét jelölt püspökké való kinevezését. 2009. július. 17-én Ivan Gašparovič köztársasági elnök aláírta a 270/1995 sz., az állampolgárról szóló törvény hatályos rendelkezései módosítását. A módosítás a társadalomban nagy felháborodást keltett. A kisebbségek és a különböző polgári egyesületek képviselőinek véleményét, hogy a törvényt vonják vissza vagy dolgozzák át, csak minimálisan vették figyelembe. A keresztény szervezetek részéről ebben a témában senki idevágóan nem nyilatkozott.

kereszténység minden ezt követő szakadása révén megalakuló felekezettel szembehelezkedő magatartásként.²⁴

Az a differenciálódás, amely a kereszténységen belül a szerzetesrendek vagy megújulási mozgalmak alapításával formálódott, nem feltételezte és ezért el is utasította új denominációk létrejöttét, amelyek a hatalomgyakorlás módjának megváltoztatását tűzték volna célul. A reformáció biztosította a nem klerikus, azaz laikus tagok részére a nagyobb részvételt az egyház irányításában, és az autonóm nem egyházi intézmények fokozatos létrejöttéhez, valamint a közélet szekularizációjához vezetett.

Az addig működő klerikális társadalom falán, amely a társadalmi rend változatlan-ságát teológiailag indokolta, komoly repedések keletkeztek. Az új egyetemek, a harmadik rend mint a leendő polgárság csírájának fokozatos megerősödése, az önálló, az egyházi kormányzattól független művészi alkotások megjelenése a festészetben, szobrászatban, irodalomban – mindez új értelmezést és indoklást igényelt.

Ezt az indoklást kínálta Luther és Melancthon, arra vállalkozva, hogy teológiailag indokolják a reformáció mozgalmát, amely fokozatosan a protestantizmusban csúcsosodott ki. Bár a római központi irányítás kritikája már több, a reformáció előtti szerző művében is megjelent, az érv, mely szerint az egyszerű hívőknek jogukban áll elutasítani a korrumpálódott püspököt, valamint ennek az érvnek a széles körű elfogadtatása történelmi újdonságnak számított.

Az egyöntetű nyugati kereszténység így kezd politikailag differenciálódni. Egyes szerzők éppen a protestantizmusban látják azt a fordulópontot, amikor az iparosok városi polgárságként születnek újjá. A társadalomban helyet kap a személyes erkölcs és a gazdasági liberalizmus, s a pluralizmus immár nem minősül büntettnek. A lét valóságának egységes magyarázata ekkor már nem kizárólagos előjoga az egyetlen igazhitű teológiai irányzat képviselőinek. Luther volt az első jelentős eretnek, akit nem égettek meg máglyán.

Az az igénye, hogy a keresztények törődjenek a közügyekkel, hogy érdekükben álljon, hogy közösségüket olyan emberek igazgassák, akik az erkölcsről nem csak papolnak, hanem a saját életükben is érvényesítik azt, a későbbi fejlődés során olyan erőt képviselt, amelyet valószínűleg maga a reformátor sem látott előre. Ellenkezőleg, hogy teológiai vitában legyen joga szembeszállni a római egyházi egyeduralommal, az új felekezet az augsburgi hitvallás „születési bizonyítványában”, a *Confessio Augustanában* is megjelent, elindította az európai kereszténység további diverzifikációját, amely addig egységes tömbnek látszott és akként is viselkedett.

24. Ez az ún. „szuperszecesszionista” hozzáállás a judaizmushoz az első évszázadban volt jellemző, amikor az ismert magyarázatok szerint a bibliai Izraelt, amely csődöt mondott és nem ismerte fel messiását, felváltotta az új Izrael, maga a keresztény közösség, a későbbi egyház. Ez a hívők új, autentikus közössége. Ez az allegória néhány évszázad múltával úgy meghonosodott a kereszténységben, hogy már senki sem tekintette allegóriának. Azok a folyamatok, amelyek a kereszténység osztódásakor jelentek meg, hasonló fázisokon mentek keresztül, amikor az újonnan kialakuló közösségek megtagadták az előző intézményi formákat és erős tendenciát mutattak arra, hogy magukat az „Új Izrael” szellemében fogant vagy új és egyedül igaz közösségként értelmezzék. Mint ilyenek, természetesen elutasítottak bármilyen összefonódást az előd intézménnyel és reprezentánsaival. Példaként szolgálhat a keleti egyházszakadás esete, az anglikán egyház létrejötte, a nyugati egyházszakadás és a kereszténység gyakorlatilag máig tartó további osztódásai.

A római katolikus egyház a más keresztény közösségekkel való együttműködést csak a II. Vatikáni Zsinaton vállalta fel. A közeledési szándék érdekes vonása azonban a más keresztény felekezetek azon jogának máig tartó megtagadása, hogy magukat egyháznak nevezzék, amit legutóbb Joseph Ratzinger még a hittudományi kongregáció prefektusaként rögzített. A nyilvánosságnak szóló körmönfont magyarázatok nehezen érthetők. Lényegében arról van szó, hogy egyháznak a szó valódi értelmében e dokumentum szerint csak maga a római katolikus egyház tekinthető.²⁵

Vallás és politika

Ezzel elérkezünk ahhoz a ponthoz, amikor feltűnik a vallás és a politika kölcsönös összefonódása. A kérdés, hogy milyen mértékig kapcsolódik a vallás és a politikai gyakorlat, néhány száz éves múltra tekint vissza. A keresztény egyházi vezetők saját helyzetüket a politikai életben bibliai történetekkel és azok magyarázatával igyekeztek igazolni. Az Ószövetség iratainak irodalmi változata azonban a magyarázat folyamatában csak marginális szerepet játszik. Azt, hogy milyen mértékig tekinthető a bibliai szöveg metaforának, propagandisztikus intelemnek vagy éppen történelmi beszédnek, a 19. század végéig senki sem kutatta.

A makkabeusi háborúk, amelyeket az Ószövetség másodkanonizáltak is nevezett változata ír le, a legősibb választ adják arra, miért rejt magában az egyistenhit kezdetektől fogva politikai ambíciókat. A pogány király egy vallásos testvérpárt olyan cselekedetre kényszerített, ami ellenkezett hitükkel és meggyőződésükkel. A konfliktus felkelésbe torkollott, és a zsidóság éppen ezzel az ellenállási gesztussal és a Makkabeus fivérek vértanúhalálával összefüggésben ünnepli máig a hanukát.

Az árulók ambíciói, hogy együttműködjenek a pogányokkal, idejében teljesültek, s az Úr – értsd: a Mindenható – az övéit megvédte. A jeruzsálemi templom Kr. e. 70-ben megszűnt létezni, és a zsidó kultusz ettől kezdve nem létezik. A zsinagógai istentiszteletnek nincs áldozatjellege. A judaizmus különböző ágainak más-más a véleményük a templomi istentisztelet felújításáról. A judaizmus meghatározó irányzata lélekszámát tekintve az ortodox irányzat, ám a külső szemlélő számára nem egyszerű eligazodni a világ zsidóságának mai erőviszonyai között.

Jézus ténykedése során ugyancsak kapcsolatba került a judaizmus vallási irányzatainak képviselőivel, de magukkal a római megszállókkal is. Csak a főtanács és a római helytartó együttműködésével sikerült őt megbízható módon félreállítani – keresztre feszítésével. A feltámadás története már nem nyújt kellő érvet ahhoz, hogy a történettel komolyan foglalkozzanak. Ez az ókeresztény hagyomány és a személyes hit kérdése. Pál apostol azonban kimondja, hogy ha Krisztus nem támadt volna fel, akkor mit sem érne a mi hitünk. Így kezdett megváltozni a társadalmi realitás Jézus történetének hátterében.

A keresztények Jézus halálában az ő áldozatát látják, és a szentmisék az oltáriszentség kiszolgáltatásával a jézusi áldozat megidézését szolgálják. A teológusok vitát

25. L. a hittudományi kongregáció dokumentumát, *Note on the Expression „Sister Churches”* címen, amelyet 2000. június 30-án hirdettek ki, s melyet a vatikáni napilap, az *Osservatore Romano* 2000. október 28-i számában közölt. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000630_chiese-sorelle_en.htm.

folytatnak a mise, a gyülekezet, az Úrvacsora és az eukarisztia más formáiért. A kereszténység meghatározó és legcentralizáltabb irányzata a római katolicizmus. Világos és egységes doktrínájának megkerülhetetlen képviselője és szóvivője a pápa. Dél-Amerikában azonban kezdenek túlsúlyba kerülni a nem katolikus keresztény denominációk. Afrika esetében ez országról országra változó. Visszavonhatatlanul leáldozott annak az ideje, amikor a római katolikusok és királyaik a pápával karöltve zavartalanul uralkodhattak a gyarmatokon.

Globalizáció, univerzalizmus és kereszténység

Az egyistenhit azonban erőteljesen igyekszik összekapcsolni követőinek személyes életét és közszereplését. Éppen ezért nagyon kívánatos lenne összekapcsolni az egyének vallási és társadalmi nyilvános szintű működését. A társadalmi törvényhozás és a vallási előírások ez irányú összehangolása a legjárhatóbb útnak tűnik. Ennek a kísérésnek van kitéve a jeruzsálemi ortodox rabbinátus, a keresztény vezetők vagy a muzulmán politikusok. A modern világi társadalom számára ez a megoldás gondot okoz.

A parlamentáris demokrácia liberális kiadásban azon az úton indult el, hogy elválassza a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmat, valamint ezek független ellenőrzését. Így a vallás lényegében az egyének magánügyévé vált. Társadalmi kötelezettséget csak az azonos hitű és egymást kölcsönösen ismerő tagok közössége számára jelent.

A mai földrajzi és társadalmi mobilitás mellett éppen a nagy vallási közösségek találkoznak a leginkább a közösség tagjainak eddig ismeretlen anonimitásával. A közösség azon dimenziója, hogy mindenki mindenkit ismer és támogat, a nagy keresztény közösségekből csaknem kiveszett. A vallás tehát így inkább tölt be társadalmi-kulturális, mint személyiségi-lelki funkciót.

E két dimenzió ugyan nem zárja ki egymást, ám a gyakorlati életben konkrétabb kifejezési formái léteznek, mint amilyenek a társadalmi életben való megnyilvánulásai. Éppen ezen a társadalmi-kulturális síkon tűnnek nagyon hasznosnak a közös múlt, nyelv, szokások és kultúra irányába tett lépések. Ez emlékeztet bennünket a keresztény szlovák értelmiségiek, köztük teológusok azon szándékára, hogy a nemzet iránt érzett szeretetüket mint természetes horizontális dimenziót és az Isten iránti szeretet gyakorlati megnyilvánulását fogják fel. Ezek a gondolatok tűnnek fel például Ladislav Hanus *Rozprava o kultúrnosti (Értekezés a kulturáltságról)* című művében az első Szlovák Köztársaság időszakából, amely 1943-ban jelent meg.²⁶

A kereszténység személyiségi-lelki funkciója fokozatosan inkább az egyének magánjellegű viselkedésének kérdésévé válik. A lelkeséget ebben az értelemben a misztikával hozzák összefüggésbe, amely tulajdonképpen meg sem próbálkozik a keresztény hit társadalmi-kulturális átfedésének megteremtésével.

A kereszténység és a nemzeti elv, nemzeti és etnikai hovatartozás

A kisebb kultúrközösségek etnikai egyedülállóságáról folytatott egyre nyíltabb vita idején a globalizáció követelményei valóságos kihívás elé állítanak bennünket. Ez a kihí-

26. Hanus, Ladislav: *Rozprava o kultúrnosti*. Ružomberok, 1943.

vás nemcsak a kulturális egyediség háttérében jön létre, hanem azokkal az értékekkel összefüggésben születik meg, amelyeket a kultúra és a hozzá kapcsolódó erkölcsi normák testesítenek meg.

A nemzeti és etnikai hovatartozás kérdése nem csak a Bibliának központi témája. A bibliai összefüggések csak megalapozzák és megnyitják az utat az ősi szövegek elsődleges megértéséhez, amelyek az ún. zsidó-keresztény civilizáció megszületéséhez vezettek a két kultúra kölcsönhatása és későbbi ütközései révén.

A nép és nemzet fogalmának pontos meghatározását a héber biblia és annak első görög fordításai, majd a szakmai közönség által Újszövetségnek nevezett bibliai iratok gyűjteménye adja. A nép és nemzet fogalmának meghatározása annál világosabb, minél inkább tudatában van a közösség saját különbözőségének a környező kultúrákkal való kölcsönhatásban. A nép fogalma azon emberi közösséget jelenti, amely tudatában van saját kiváltságos helyzetének a legfőbb instanciával, azaz az Istennel való viszony tekintetében.

Sőt mi több, a mindennapi élet a társadalom és az egyén szintjén is a teofánikus élményből fakadó törvényhozás alapján szerveződik. Ez az élmény rendkívül fontos az egyén számára és az egyén döntése szempontjából, hogy ezen élmény alapján formálja a közösség életét. A teofánia az egyén (Mózes) személyes tapasztalatán keresztül valósul meg. Ő mutatja be élményét és annak következményeit a közösségnek, amelynek vezére. Ezt a pillanatot megerősíti beszédének jellege is, amely a Bibliában a nemzeti közösség konstitúciójához kötődik. A teofánia ezen egyéni tekintély alapján valósul meg a közösségben is, amely a kinyilatkoztatás alapján hajlandó elfogadni a megszületéséről szóló ősbeszédet. Ezenkívül ez az ősbeszéd válik a társadalom intézményrendszerének, kereskedelmének és gazdasági életének alapjává. A kiválasztottság magasabb értelmet ad a nép létének, amely ezt a magyarázatot értelmileg és érzelmileg is magáévá teszi. E kiválasztottság határozza meg a közösség identitását is.

E kinyilatkoztatások irodalmi változata mitológiai vonásokat hordoz, de nem csak mítoszról van szó. A mai szakemberek releváns véleménye igazolja, hogy a kinyilatkoztatás formáját e szövegek megszületésének ideje határozza meg. Az ún. etiológiai megközelítést – az adott jelenség és tény okainak magyarázatát – e szövegek értelmezésénél gyakran figyelmen kívül hagyják.²⁷ Az etnikai és nemzeti csoportosulások saját identitásukért vívott küzdelme a bibliai szövegek környezetben arra az időszakra kínál paradigmát, amelyet áthat az univerzális szándék, hogy a világot egyetlen globális egységgé alakítsák.

A nemzetiből a nemzeti-felekezeti hozzáállásba való átmenet az időszámítás fordulóján áthelyeződött az interkulturális kapcsolatok területére. Az egyik felekezet képviselői – a keresztények – belső magatartásuk és etikai normáik alapján kezdtek differenciálódni. A törzsi, vér szerinti, felekezeti és rituális azonosító jegyek elvesztették jelentőségüket.

Az időszámítás fordulójának első néhány évszázadára nézve érdemes az alábbi néhány tény tudatosítani. A hellenisztikus kultúra lényegét tekintve az emberek és gondolatok multikulturális világa volt. A világ, az ember, a nemzeti közösségek és kultúrák eredetéről szóló bibliai és nem bibliai elbeszélések eszmei interferenciája és irodalmi

27. „Etiológia” – az ok-okozat összefüggését tanulmányozó tudomány. A kifejezés a görög *aitia* ('ok') és *logos* ('tudomány') szavakból származik.

rokonsága mutatja, miként magyarázták a héber és görög biblia legrégebb és csodálatos módon megmaradt szövegei az etnikai vagy kulturális egységek megjelenését.

Ezek az ősi szövegek a nép és nemzet fogalmának fokozatos értelmezésével kiindulási alapot és magyarázatot adnak ahhoz, hogy megértsük, miért volt a kiválasztott nép fogalma kulcsfogalom azon közösségek ön meghatározásában, amelyek valamikor vagy manapság a saját létük természetfeletti eredetét vallották/vallják. Az így meghatározott közösségek ún. szuperszecesszionista nézőpontja mindig új utat nyit a kiválasztott nemzet újabb meghatározásához.

E nézőpont szerint azok az új közösségek, amelyek saját magukat természetfeletti forrásból eredeztetik vagy e természetfeletti erő jobb és autentikusabb megértésével támogatják identitásukat, a kizárólagosság igényével lépnek fel éppen azon közösség mintájára, amely saját magát mint új kiválasztott népet határozta meg. Ahogy a kereszténység a látszólag meghaladott zsidóság helyébe lépett, úgy minden egyes felekezet annak meghaladásával jön létre, amelynek eddig a keretei között létezett. Az új felekezet és denomináció e közösségek keretében úgy jön létre, mint az autoritatív – rendszerint biblikus vagy más módon megszentelt – szöveg új és végre helyes magyarázatának gyümölcse.

Vallási és nemzeti identitás – paradigmaváltás

A közösségek vallási és nemzeti identitása az időszámítás fordulóján különös differenciálódáson esett át. A zsidó vallás, valamint nemzeti vagy etnikai hovatartozás egyetlen nehezen különválasztható egységbe mosódott össze. Ma a korai kereszténység teológiai és etikai implikációival találkozunk, amelynek első szerzői műveiben határozottan visszautasítottak bárminemű kapcsolatot és kontinuitást a zsidó közösséggel. A zsidó gyökerek radikális elmetszése és elutasítása bizonyos értelemben felgyorsította az akkori római birodalom krisztianizációját.

Az új gondolati és kulturális világ követőiből és később neveltjeiből alakult csoportok feladták a zsidó közösség kulturális exkluzivitását, amely bizonyos kulcspillanatokban gondot okozott más etnikumok képviselőivel való szociális és kulturális kapcsolatok felvételében. Ez elsősorban az individuális és társadalmi erkölcs kérdéseit érintette az étkezési szokások, családi hagyományok és a vér szerinti kapcsolatok területén.

A világ különböző pontjain szétszórta élő, ám nagy és jól szervezett zsidó közösség elutasítása ugyanakkor azt is jelentette, hogy a születőben levő kereszténység elvesztette potenciális szövetségesét. A megbékélési szándék és az erre utaló jelek, amelyek az utóbbi éveket jellemzik, egyfajta új önreflexiót jeleznek, illetve annak újraértelmezését, mi vezetett a kereszténység zsidósággal szembeni felsőbbrendűségi érzésének és kizárólagos helyzetének kialakulásához.

Annak mai értelmezéséhez, hogy mi a vallási, a nemzeti és a keresztény, arra kell választ adni, milyen fejlődésen ment keresztül a nemzet, nép és hitközösség bibliai fogalma. Azon újonnan meghatározott hitközösség belső és külső kapcsolatai, amely az első évszázdban igyekezett a saját etnikai, kulturális és vallási határait az egyetemesség igényével átlépni, továbbra is érdekes lehetőséget kínálnak egy intellektuálisan tisztességes megoldásra a kultúrák, nemzetek és különböző világnézetű közösségek együttélésére.

Összegző megfigyelések és megoldási javaslatok – A kereszténység mint lehetőség

Azon közösségek, amelyekben erősen él a vallási tradíciók „emléke”, egységként vagy saját nyilvános képviselőik révén sokkal többet foglalkoznak a vallás és a vallási közösségek szerepével a közéletben. Összefügg ez a közélet szervezettségével, a szociális rendszerrel, az oktatásügyi törvényekkel, az egészségüggyel és a vele kapcsolatos törvényekkel, a családpolitikával, a korrupció és a kliensrendszer mértékével, a társadalmi toleranciával vagy a társadalmi tabukkal szembeni intoleranciával.

A közéletnek ez a szervezettsége közvetlenül befolyásolja a parlamentek, kormányok, bíróságok, ellenőrző szervek vagy más közintézmények felállítását. Ezek a területek gyakorlati és törvényhozási szinten a társadalom bevándorláshoz, külföldiekhez, családi és szexuális erkölcsöz (válás, poligámia, monogámia, prostitúció, hűtlenség), valamint olyan bioetikai kérdésekhez való viszonyában nyilvánul meg, mint a művi terhességmegszakítás, az eutanázia, vagy az őssejtkutatás.

Ha egy hívő ember lelkiileg meghatározza önmagát és eszerint is él, ez hatással lesz közéleti megnyilvánulásaira is. Sőt, még az ún. formálisan hívő emberek is a társadalmi és vallási többség által definiált társadalmi viselkedésmintákat mutatják. Ez a hozzáállás más területeken is biztosítja számukra az érvényesülést, a társadalmi létbe való belépés lehetőségét a társadalmi presztízs és befolyás bizonyos szintjén. Ebben a közhangulatban nem az a lényeges, hogy jó emberek legyünk – hiszen mindenki követ el hibákat, mindenkinek vannak hiányosságai. A fontos az – Machiavelli szellemében, miszerint „a cél szentesíti az eszközt” –, hogy jó ember benyomását keltsük.

Ritualizmus helyett a hívők személyes felelőssége

Ez a tendencia megfigyelhető mind a keresztény, mind a muzulmán, mind pedig a zsidó közegben. Az önálló egyéneknek, akik a szabályokat túlságosan a saját szájzújuk szerint értelmezik és a kiválnak az átlagból, meg kell állniuk a helyüket és fel kell venniük a harcot a környezetükkel. Ezek a személyek később nézőponttól függően vagy szenteknek, vagy eretnekeknek látszanak.

Aki valóban azzal a komoly szándékkal áll Isten elé, hogy tükrözze az életet, az élet értelmét vagy irányát, szükségszerűen befolyásolni kezdi a közszférát is. Ezt vagy saját meggyőződése és példája erejével teszi, vagy karitatív, civil szervezeteket, politikai vagy félkatonai egyesületeket hoz létre ennek képviseletére.

A hagyományos struktúrák ma a kereszténység keretein kívül is válságban vannak. Ez az emberek transzcendens iránti vágyából, valamint az egyházak és vallási közösségek elutasításából ered, amelyek „ezeket az ügyeket” a saját kizárólagos hatáskörükbe sorolják. A válság azonban mindig lehetőség is. Egyrészt a „lelkiség piacán” megjelenő új szereplők számára, de a már működő, monopolhelyzetben levő szervezetek számára is. Ez azonban már az eddigi formában nem működik – kivéve az egykori harmadik világ országait.

A polgári társadalom, amelyben az egyház elveszítette meghatározó törvényhozási befolyását, az ilyen „felhígított” kereszténység számára egyfajta kényelmes számkivettséget jelent. A keresztény eszmék „szupermarketében” mindenki csak azt veszi,

amire a hétvégi partihoz éppen szüksége van, a keresztény és nemzeti populizmus keveréke pedig manapság veszélyesen keresett áruvá vált.

A szociológusok és a vallási fundamentalisták egyetértenek abban, hogy olyan keresztényekből, amilyenekre a vallási hivatalnokoknak volna szükségük – akik a vallási szabályokat A-tól Z-ig betartják –, jóval kevesebb van, mint olyanokból, akik csak a népszámláláskor vagy adófelajánláskor vallják magukat kereszténynek.

Az erkölcs és értékrend tekintetében túlságosan nagy elvárásokat támasztó közösségekkel való azonosulás, úgy tűnik, meghaladja az átlagkeresztény erejét. A kereszténység mint életforma értelmes alternatívát nyújthat. Mágikus ritualizmusa és a tekintéllyel rendelkező személyek kritikátlan elfogadása a polgári társadalomban jelentősen fékezi a nyitott társadalom fejlődését szolgáló nyílt társadalmi vitát.

Egy példa a vitára és annak megoldására

A római katolicizmus közegeiből az előjárók irányában időnként bíráló hangok is megjelennek. Talán a legismertebb ezek közül Vladimír Palko cikke, amely a *Týždeň* című hetilap hasábjain jelent meg 2007 őszén.²⁸

Az évek óta keresztény politikusként működő Palko hosszú lojális hallgatás után Korec bíboros címére és az ő megnyilvánulásairól fogalmazott meg véleményt, amelyeket szerinte a társadalom úgy értelmezett, mint a HZDS (Hnutie za demokratické Slovensko – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom; elnöke: Vladimír Mečiar) elnöke és akkori miniszterelnök nemzeti populista politikájának erkölcsi támogatását. Vladimír Palko erre a kijelentésre annak alapján szánta el magát, hogy Korec bíboros hozzáállásában Robert Fico miniszterelnökhöz annak a jelenségnek a visszatérését látja, amelyet már a kilencvenes években J. Ch. Korec és V. Mečiar találkozásainál is problematikusnak tartott.

Palko egyben szélesebb összefüggésben szemléli a KDH (Kresťanskodemokratické hnutie – Kereszténydemokrata Mozgalom) tevékenységét, amely a keresztény elvek következetes politikai érvényesítésével kockáztatta saját népszerűségét, és nem akarta megadni magát a kettős keresztres trikolórba csomagolt populizmusnak. Példaként a lelkiismereti törvényt hozza fel, amely közvetlenül vezetett az előrehozott választásokhoz 2006-ban. Korec és Fico találkozásait szerencsétlennek tartja, és megállapítja, hogy a KDH tagjaiban, akik a katolikus egyház által oly fontosnak tartott törvény mellett kiálltak, csalódottság alakul ki a felesleges erőfeszítés miatt, amely őket a 2006-os választások előtt még hátrányos helyzetbe is hozta.

Véleményem szerint Vladimír Palko viszonylag pontosan leírja Korec hozzáállását a nemzeti témákhoz. Korec 1992-ben ott ült a pozsonyi várban az ún. szlovák szuverenitás kinyilvánításánál, részvételét 2008-ban a Cirill-Metód-napi ünnepeken Dévényben már megemlítettem. Palko Korec szemére veti, hogy nem veszi észre: ezt az államot 15 év múltán megint a kommunisták tartják a kezükben. Az eszme-futtatás végén a szerző odáig jut el, hogy a tények mellett azok közvéleményben lecsapódó magyarázatát is értelmezi. Korec nyilvános állásfoglalásai, nyilatkozatai vagy éppen hallgatása, az, hogy fogadott-e vagy nem fogadott, esetleg támogatott-e vagy bírált valakit, mindig nagyon árulkodó volt, és a közvélemény ezeket pontosan figyelemmel követte.

28. *Týždeň*, 2007/39.

Palko szerint a bíboros tekintélye, amelyet Ján Chryzostom Korec a kommunista elnyomás idején alapozott meg tisztességes kiállításával, megtévesztette a nyilvánosságot. Szerencsétlennek tartja az új önálló Szlovákia alapítójával, Vladimír Mečiarral szemben táplált rokonszenvét csakúgy, mint a legfőbb közjogi méltóságok egyetértésének üdvözlését a 2006-os parlamenti választásokat követően. Vladimír Palko írását azzal a megállapítással fejezi be, hogy „a szlovák kereszténység egy mélyebb vita előtt áll, amelynek során néhány kellemetlen dolgot is nyugodtan ki kell mondani. Enélkül nem tudunk továbblépni.”²⁹

Korec bíboros terjedelmes reakciójában védekező álláspontra helyezkedett, és válaszolt Palko egyes állításaira. Meglepően sok kevéssé kedvező, *ad hominem* jellegű, személyeskedő megnyilvánulás jellemezte a szöveget. Mečiar és Fico nemzeti-szociális populizmusára való rájátszására és az 1939–1945 közötti Szlovák Köztársaság nemzeti szocializmusával szemben táplált szimpátiájára a bíboros reakciója nem adott választ. A kellemetlen dolgokról indított vita e választ követően úgy tűnik, nem folytatódik. Legalábbis nem a nyilvánosság előtt.

Megtévesztett nyilvánosság – a KDH-nak köszönhetően is

E polémiahoz azonban hozzá kell tennünk, a nyílt vitára való törekvést jelentősen gyöngíti, hogy a Palko által bírált jelenségek lejátszódása és a bírálat elhangzása között jelentős időeltolódás van. Éppen a KDH vezetőinek ez irányú hallgatása abban az időben, amikor a nyitrai és nagyszombati püspökség vezetői a Szlovák Köztársaság megalapítójának és politikájának erkölcsi támogatást biztosítottak, azt eredményezte, hogy az akkori helyzet mai elítélésének senki sem tulajdonít jelentőséget.

A kereszténydemokraták hamis lojalitása Vladimír Mečiarral szemben abban is megnyilvánult, ahogy róla mint államalapítóról az 1998-as választások után a KDH akkori elnöke, Ján Čarnogurský nyilatkozott. Elutasította egyes politikusok arra irányuló törekvését, hogy vizsgálatnak vessék alá Vladimír Mečiar magatartását és ügyeit kormányzása idejéből. Ennek az volt az oka, hogy Čarnogurský szerint az államalapítókat tisztelni kell.

Ráadásul 2008 őszén a KDH egy része a *Lex Hlinka* kezdeményezésénél a nemzeti populisták oldalára állt és támogatta ezt a törvényjavaslatot. Nevetséges volt, hogyan versengett a KDH az SNS-szel azért, hogy kinek a törvényjavaslatát fogadják el. A černovai események egész problémakörének komplexitása miatt ez az álláspont nem elhanyagolható. Hasonlóképpen az a tény, hogy a KDH figyelmen kívül hagyja kereszténység és nemzeti populizmus összekapcsolását a Hlinka-féle Néppárt politikájával és annak folytatásaként az 1939–1945 közötti Szlovák Köztársaság időszakával összefüggésben, több mint árulkodó.

Vladimír Palko lényegében helyesen eltalálta azokat a problémás pontokat, amelyeknél az egyházi vezetők a rendszerváltás utáni fejlődésben megtévesztették a katolikusokat. Ezekben az esetekben az általános erkölcsi értékek szellemében fogant lépések helyett a partikuláris nemzeti előnyöket vagy a korlátozott etnocentrikus értelmezéseket részesítették előnyben.

29. *Týždeň*, 2007/39.

Politikusként azonban Palko egyike volt azoknak, akik a nacionalizmusra és a nemzeti szocializmus iránti szimpátiájukra nézve, amelyet mind Ján Sokol érsek, mind Ján Chryzostom Korec bíboros nyilvánosan képviseltek, asszisztáltak ezen eljárásukhoz.

Azt, hogy milyen mértékben őszinte az ő bírálata Korec bíboros tizenöt évvel ezelőtti magatartásával szemben, majd az idő megmutatja. Politikai értelemben azonban elszalasztották az alkalmat. Az egyházi köntösbe bújtatott nemzeti populizmussal megtevesztett Szlovákia továbbra is inkább fog hinni az érseknek és a bíborosnak, mint Vladimír Palkónak.

Befejezés

A nemzeti populizmus elsősorban a bonyolult társadalmi folyamatok időszakában viszonylag egyszerű és mozgósító választ kínál. Emellett nem támaszt semmiféle igényeket saját követőivel szemben. Van azonban eszköztára és olyan ára, amelyet a képviselői, a manipulációinak áldozatul esettek és az egész társadalom szükségszerűen megfizet.

Beleértve azokat a keresztényeket is, akik ezt a keresztény értékirányultsággal homlokegyenest ellenkező gyakorlatot már csírájában el nem utasítják. Később ugyanis csak nehezen féken tartható, destruktív társadalmi erővé válik, amelynek még arra is van ereje, hogy támogassa a demokratikus rendszert. Hogy Edmund Burke-öt idézzem: az is éppen elég, ha a tisztességes emberek a körülöttük levő rossz és igazságtalanság ellen semmit sem tesznek.

Felhasznált irodalom

- Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. Ithaca, 1983.
- Hobsbawm, Eric John: *Nations and Nationalism since 1780 – Programme, Myth, Reality*. Cambridge, 1993.
- Dun, James D. G.: *Unity and Diversity in the New Testament*. London, 1977.
- Penna, Romano: „L'evolution de l'attitude de Paul envers les Juifs” *L'Apôtre Paul: Personnalité, style et conception du ministère*. Ed. A. Vanhoye. Leuven, 1986, 390–421. p.
- Pontificia Commissione Biblica. L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*. Città del Vaticano, 1993.
- Pontificia Commissione Biblica. Le peuple juif et ses Saintes Écritures dans la Bible chrétienne*. Città del Vaticano, 2001.
- Ratzinger, Joseph: *Das neue Volk Gottes*. Düsseldorf, 1969.
- Ratzinger, Joseph: *Die Einheit der Nationen – eine Vision der Kirchenväter*. Salzburg, 1971.
- Renan, Ernest: „What is a Nation”. In Eley, G–Sunny, R. G. (ed.): *Becoming National*. Oxford–New York, 1996, 42–55. p.

MIROSLAV KOCÚR

For God and Nation – Christian National Populism

National populism offers relatively simple and mobilizing solutions without making any demands of its supporters, particularly in the time of complicated societal processes; however, national populism has its value profile as well as the

actual price that must eventually be paid by its upholders, victims of their manipulation and the entire society, including Christians who fail to reject this pragmatic attitude that flies in the face of Christian values while it is still in its embryonic stage. At later stages, it evolves into a destructive social force that is difficult to manage and is even likely to receive support from a democratic system. It is enough if decent people don't do anything when they see the seeds of evil and injustice around them.